

ทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

The Cultural Capital of the Four Ethnic Groups in Phrai Bueng District, Sisaket Province

อุมาพร ประชาชิต^{1*} กิจติพงษ์ ประชาชิต² และ เชิดศักดิ์ ฉายถวิล³

Umaporn Prachachit^{1*}, Kittipong Prachachit², and Cherdsak Chaitavil³

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ³

Assistant Professor, Program in Communication Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Sisaket Rajabhat University¹

Assistant Professor, Dr., Program in Art and Design, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Sisaket Rajabhat University²

Assistant Professor, Dr., Program in Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Sisaket Rajabhat University³

*Corresponding author, e-mail: umaporn.p@sskru.ac.th

วันที่รับบทความ: 29 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ: 29 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 13 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบริบทชุมชนและข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอไพรบึง โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชากรในอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ คัดเลือกโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการคัดเลือกผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ศิลปิน ช่างฝีมือท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชน รวมทั้งสิ้น 85 คน ใช้วิธีการศึกษาโดยการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ และการสำรวจพื้นที่ ผลการวิจัย พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง หรือเรียกอีกชื่อว่าสี่เผ่าไทไพรบึง ยังมีความแนบแน่นกับสายสัมพันธ์ที่เป็นจิตวิญญาณตามความเชื่อดั้งเดิมจากบรรพชน ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และผีถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน จากทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวก่อให้เกิดประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของสี่เผ่าไทไพรบึง แบ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรม 8 ด้าน ได้แก่ 1) โบราณสถาน 2) ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง 3) เสาชิงช้า 4) เครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทไพรบึง 5) หมอช้างและพิธีปะกำ 6) ประเพณีปิ้งอ้อกบรียะแค 7) พิธีกรรมรำบั้งบั้งโรค และ 8) ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ไปปรากฏในนิทรรศการสี่เผ่าไท ในพิพิธภัณฑ์ “พิพิธภัณฑ์ศรีสะเกษ” อีกทั้งเป็นทุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและเทศกาล “สี่เผ่าไทไพรบึง” เทศกาลประจำปีของอำเภอไพรบึงในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม, สี่เผ่าไทไพรบึง, ศรีสะเกษ

Abstract

This research is a study of the community context and preliminary data on the cultural capital of the four ethnic Tai groups of Sisaket in the Phrai Bueng District, Sisaket Province. The aim is to identify the valuable and unique cultural capital of Phrai Bueng District. This study employs qualitative research methods, targeting the population of Phrai Bueng District, Sisaket Province. The sampling method is purposive sampling, selecting local leaders, community leaders, artists, local

artisans, and community scholars, totaling 85 individuals. The research methods include focus group discussions, interviews, and field surveys. The research findings reveal that the cultural capital of the four ethnic groups of Sisaket in Phrai Bueng District, also known as the Four Tai Groups of Phrai Bueng, remains deeply connected to the spiritual relationships stemming from ancestral beliefs. These beliefs are centered around ancestor spirits and local guardian spirits, which are considered sacred and integral to the community. This cultural capital has given rise to distinctive traditions and rituals of the Four Tai Groups of Phrai Bueng. The cultural capital can be categorized into eight areas: 1) ancient monuments, 2) indigenous textile weaving wisdom, 3) silk (local craftsmanship), 4) traditional costumes of the Four Tai Groups of Phrai Bueng, 5) elephant healers and the Phakam ritual, 6) the Pang Ok Pria Khae tradition, 7) healing dance rituals, and 8) traditional performing arts. These elements of cultural capital have been featured in the “Four Tai Ethnic Groups” exhibition at the “Phiphit Sisaket” Museum. Moreover, they serve as valuable resources for the development of community products and the annual “Four Tai Ethnic Groups of Phrai Bueng” festival, which is now a regular event in Phrai Bueng District.

Keywords: Cultural Capital, Four Tai Groups of Phrai Bueng, Sisaket

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษในอดีตเคยเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ตั้งแต่ยุคสมัยอารยธรรมขอมโบราณ เจริญรุ่งเรืองในอดีตมากกว่า 1,000 ปี จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ดินแดนปราสาทขอมโบราณ” และยังเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ที่ถือว่าเป็น “อัตลักษณ์” สำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ คือ เขมร ส่วย (กูย) ลาว และเยอ ทำให้ศรีสะเกษได้ชื่อว่าเป็น “เมืองชนสี่เผ่า” อีกทั้งยังได้มีการใช้รูปปราสาทขอมเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัด และวัฒนธรรมชนสี่เผ่าไทศรีสะเกษ เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดด้วย จึงแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และความงดงามทางวัฒนธรรมที่ยังคงรักษามรดกหลายร้อยหลายพันปีของกลุ่มชนสี่เผ่าไทศรีสะเกษ อำเภอยะบิง เป็นพื้นที่เดียวของจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลักของจังหวัดศรีสะเกษอยู่ครบทั้ง 4 ชาติพันธุ์ ซึ่งมีโบราณสถาน ชุมชนดั้งเดิม วัดเก่า วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และหลักฐานหลายอย่างปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสถานการณ์สำคัญของการสร้างเมืองศรีสะเกษของบรรพบุรุษ ซึ่งมีคนจำนวนน้อยมากที่รู้จักเรื่องราวที่สำคัญของอำเภอยะบิงว่าเป็นพื้นที่ที่มีการเลี้ยงช้าง มีการอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงมีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังคงอยู่และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (ธัญพงศ์ สารรัตน์, 2563)

ปัจจุบันมีหลักฐานรากเหง้าทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอยะบิง เช่น โบราณสถาน วัดบ้านปราสาทเยอ พระพุทธรูปเจดีย์ไพรบึง โบสถ์เก่าวัดบ้านหนองอารี บ้านโบราณ ความเชื่อเรื่องผีปะกำ และสะโน ซึ่งเป็นของโบราณที่มีความสำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ ตลอดจนเป็นการเชื่อมโยงหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบรรพชนที่เคยจับช้างเผือกส่งให้กับพระยาจักรี รัชกาลที่ 1 อีกด้วย (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2565) การทอผ้าพื้นเมือง ผ้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าเหียบ ผ้าขัด ผ้ายก ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนซิ่น เสือก ถือว่ามีความสำคัญต่อวิถีการผลิตผ้าพื้นเมืองที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (อรุณี เจริญทรัพย์ และ ชีวพร ศุภฤทธิ, 2566) การแต่งกายของชุมชนมักตกแต่งเสื้อด้วยเม็ดเงินแท้ ที่เรียกว่า “เม็ดเงินหมากค้อ” ซึ่งตีโดยช่างฝีมือในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอยะบิง ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ เทวดา และวิญญาณ โดยมีความเชื่อว่าพลังเหนือธรรมชาติเหล่านี้สามารถทำให้เกิดความสุขและความทุกข์กับชีวิตได้ ถ้าหากมีสมาชิกในครอบครัวหรือเครือญาติไม่ปฏิบัติตนให้อยู่ในความถูกต้องตามครรลองคลองธรรม จะส่งผลถึงคนที่อยู่ในครอบครัวและเครือญาติเกิดการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่ ต้องรักษาด้วยการทำพิธีขอขมาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ มีการจัดพิธีกรรมบำบัดโรค ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ รำแม่ผัด รำผีฟ้า รำแถน รำกล่อม รำมออะเจียง รำผีปะกำ (บุญยืน งามเปรี๊ยม และคณะ, 2559) นอกจากนี้ยังมี

ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น รำตริต หรือ เลงตริต เป็นการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ของชาวศรีสะเกษเชื้อสายเขมรที่นิยม และประเพณี ปังอ็อกเปรี๊ยะแค หรือประเพณี ป้อนข้าวพระจันทร์ ซึ่งจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ตรงกับเทศกาลลอยกระทง ซึ่งถือเป็นประเพณีการเสี่ยงทายทำนายเกี่ยวกับปริมาณฝน จากเปลวเทียนและน้ำตาเทียนที่เชื่อมโยงกับฤดูกาลการกินข้าวเฒ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ (เจ้าอาวาส, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2566)

จากข้อมูลดังกล่าวมา ทูทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในเขตอำเภอไพรบึง มีความหลากหลายและน่าสนใจเป็นอย่างมาก เหมาะสมที่จะนำมาเป็นทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน สามารถนำมาเป็นทุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว และงานเทศกาลประจำปีของอำเภอได้ งานวิจัยนี้จึงใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและชุมชน จากความร่วมมือของเครือข่ายในชุมชน ทั้งกลุ่มศิลปินท้องถิ่น ช่างฝีมือ เพื่อให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายในการค้นหารากเหง้าทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมของสี่เผ่าไทไพรบึงว่ามีทุนทางวัฒนธรรมในด้านใดบ้าง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนในการวิจัย จากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ในชื่อโครงการวิจัย โครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยฐานทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทศรีสะเกษ โดยงานวิจัยนี้เป็นส่วนของการค้นหาและสำรวจต้นทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง เพื่อจะสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาการบริการในชุมชน การแสดง และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของระบบแผนที่วัฒนธรรมในการวิจัยต่อไป รวมทั้งสร้างความตระหนักรู้ในชุมชน ร่วมกันขับเคลื่อนตามแนวทางในการสร้างมูลค่าให้กับวัฒนธรรมให้เกิดความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมของตัวเอง เกิดการอนุรักษ์ และเกิดการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ พื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลัก โดย กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ (2564) ให้ความหมาย “ทุนทางวัฒนธรรม” ว่าหมายถึง ทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรมอันมีมูลค่าและคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ที่ได้มีการสั่งสมสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสิ่งที่ จับต้องได้และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ สิ่งที่จับต้องได้ เช่น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยม เป็นต้น ทรัพย์สินมรดก ทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะถูกนำมาแปลงให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสินค้าและบริการ หรือแนวความคิด แบบแผนความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อใช้สิ่งเหล่านี้ในการพัฒนาขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติต่อไป

ส่วน เรณู เหมือนจันทร์เชย (2558 : 236 - 240) ได้แบ่งองค์ประกอบ ของทุนทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้ องค์ประกอบด้านภูมิปัญญา องค์ประกอบด้านแบบแผนพฤติกรรม องค์ประกอบด้านผลงานที่เป็นรูปธรรมทางวัตถุ รวมทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ องค์ประกอบด้านสถาบันหรือองค์กรของสังคมหรือชุมชน และองค์ประกอบด้านองค์การ

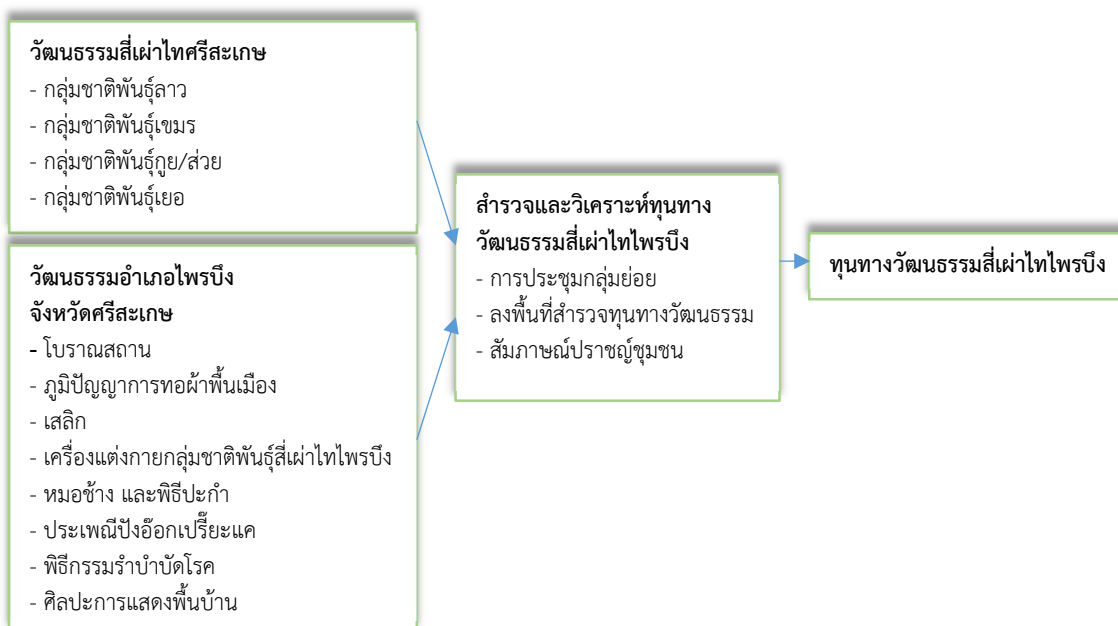
นอกจากนี้ กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ (2564) ยังได้ศึกษาแนวคิด องค์ประกอบ กระบวนการพัฒนาชุมชน และแนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือยุทธวิธีที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดการหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ซึ่งนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึง อำเภอไพรบึง เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนต่อไป

สำหรับทุนทางวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษา คือ “สี่เผ่าไท” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ไทยเขมร ไทยลาว ไทยกูย (หรือส่วย) และไทยเยอ แต่ละกลุ่มมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ศรีสะเกษมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์ชนทั้ง 4 เผ่า มีภาษาพูดในท้องถิ่น ของตนเองรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี

แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซึ่งจังหวัดศรีสะเกษได้ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ นำมาสู่การจัดงานเทศกาลงานเทศกาลดอกกล่ำสวนบานสืบสานประเพณีสี่เผ่าไทศรีสะเกษ เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดที่ยิ่งใหญ่ ทุกปีแสดงออกถึงประเพณีวัฒนธรรมที่ชาว 4 เผ่า ได้อาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานด้วยความสามัคคี (บุญยืน นามเปี่ยม และคณะ, 2559) ซึ่งตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอไพรบึงก็ได้มีส่วนร่วมในงานเทศกาลดังกล่าวเช่นกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วม โดยเชื่อว่าข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอไพรบึงที่ยังมิได้มีการสำรวจ บันทึก และนำมาสร้างคุณค่าอย่างเหมาะสมซึ่งจะทำให้เห็นทางวัฒนธรรมเหล่านี้สูญหายไปตามกาลเวลา และเชื่อว่าผู้ที่จะให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ดีที่สุด คือ ปราชญ์ชุมชนในพื้นที่ จึงได้ออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วม ที่จะต้องลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชนสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจก่อนจะร่วมมือกับชุมชนและภาคีเครือข่ายเก็บรวบรวมข้อมูลและนำเสนออย่างเป็นรูปธรรม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชากรในอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ คัดเลือกโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการคัดเลือกผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ศิลปิน ช่างฝีมือท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชนมาเข้าร่วมการประชุมกลุ่ม จากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling) ให้กลุ่มตัวอย่างแนะนำช่างปราชญ์ชุมชนด้านอื่น ๆ ต่อ เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มประชากรที่เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ทางวัฒนธรรม ผู้บริหารท้องถิ่น ศิลปินท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชน ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรมอำเภอไพรบึง ชมรมคนรักในหลวงจังหวัดศรีสะเกษ องค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทเยอ องค์การบริหารส่วนตำบลโนนปูน เทศบาลตำบลไพรบึง

เทศบาลตำบลสำโรงพลัน เทศบาลดินแดง องค์การบริหารส่วนตำบลสุขสวัสดิ์ ชุมชนบ้านปราสาทเยอ และทีมนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ รวมทั้งสิ้น 85 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสนทนากลุ่ม ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ประกอบด้วย 1) การประชุมกลุ่มย่อย เรื่อง สำรวจทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ 2) ลงพื้นที่สำรวจทุนทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ใช้แบบบันทึกการสำรวจทุนทางวัฒนธรรม และ 3) สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน ในพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีการดำเนินงานในแต่ละด้าน ได้แก่ การจัดประชุมผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ศิลปิน ช่างฝีมือท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชน ใช้กระบวนการประชุมกลุ่ม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มช่างฝีมือท้องถิ่นและปราชญ์ชุมชน และกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอไพรบึง เรื่องภูมิปัญญาและทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึง มีรายละเอียดดังนี้

1. การประชุมกับผู้แทนชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ประชุมผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ศิลปิน ช่างฝีมือท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชน เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

2. การประชุมและจัดตั้งเครือข่ายวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทไพรบึง เมื่อวันที่ 6 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ณ วัดสำโรงพลัน องค์การบริหารส่วนตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อวางแผนงานในการจัดตั้งเครือข่ายวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทไพรบึง เป็นความร่วมมือในระดับพื้นที่สร้างความเข้มแข็งอัตลักษณ์ของชุมชน และการขับเคลื่อนชุมชน

3. การลงพื้นที่สำรวจชุมชนเป้าหมาย พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ ปราชญ์ชุมชน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนตลอดปี 2566 เพื่อรวบรวมและบันทึกข้อมูล บันทึกภาพ บันทึกปากคำที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่

1) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่อง ภูมิปัญญาการทอผ้า และเครื่องแต่งกาย ของชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วย และเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ณ บ้านระหาร ตำบลสุขสวัสดิ์ บ้านหนองอารี ตำบลดินแดง บ้านสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน และบ้านประอาจ และบ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ บ้านโนนปลัด และบ้านเขวา ตำบลสุขสวัสดิ์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ การแลกเปลี่ยนความรู้ด้านวัฒนธรรมการแต่งกาย การผลิตเครื่องแต่งกาย ของชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วย และเยอ อำเภอไพรบึง

2) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องหมอซ้าง หรือสะดำ ปะกำ และสะโน ของชาติพันธุ์ส่วย หรือกูย และวิเคราะห์ข้อมูล ณ บ้านประอาจ และบ้านคูสีแจ ตำบลปราสาทเยอ บ้านหนองอิไทย ตำบลสุขสวัสดิ์ และบ้านไพรบึง ตำบลไพรบึง เพื่อศึกษาข้อมูลเรื่องของการเลี้ยงช้างในพื้นที่อำเภอไพรบึง รวมถึงประเพณี ความเชื่อ เรื่องหมอซ้าง หรือสะดำ ปะกำ และสะโน ของชาติพันธุ์ส่วย หรือกูย จากบรรพบุรุษของชาวส่วยที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่

3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องพิธีกรรมบั้งไฟอ้อเปรี๊ยะแค รำแม่มด รำตรัด ณ บ้านสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน เพื่อศึกษาประเพณีโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านสำโรงพลัน

4) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องพิธีกรรมรำกลมอ ร่ายจะจู้ย และรำผีปะกำ ณ บ้านหนองอารี ตำบลดินแดง และโรงเรียนโนนปูนวิทยาคม ตำบลโนนปูน

5) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องพิธีกรรมรำถน ณ บ้านประอาจ ตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

6) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องบ้านโบราณ วัดโบราณ ปราสาท และสถานที่สำคัญทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ณ วัดไพรบึง วัดปราสาทเยอ วัดโนนปูน วัดบ้านหนองอารี บ้านหนองอิไทย วัดไพรบึง (วัดจำปาสุรภัย) ซึ่งเป็นวัดประจำอำเภอและที่ตั้งของที่ทำการเจ้าคณะอำเภอ วัดบ้านจังกะดาน วัด

ลำโรงพลัน วัดลิเรียนพุทธาราม วัดโพนปลัด และวัดปราสาทเยอเหนือ บ้านปราสาทเยอ ที่มีปราสาทโบราณศิลปะขอมสร้างในพุทธศตวรรษที่ 16 - 17

7) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกในชุมชน เรื่องดนตรีพื้นบ้านในพิธีกรรม ณ บ้านปราสาทเยอ บ้านลำโรงพลัน บ้านประอาจ และบ้านโพง อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมและจัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม เช่น การถอดเสียงจากการสัมภาษณ์ การจัดเรียงเอกสารหรือบันทึกต่าง ๆ จัดหมวดหมู่และกำหนดรหัส (Coding) แบ่งข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ แล้วกำหนดรหัสหรือป้ายกำกับเพื่อจัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ตรวจสอบเนื้อหาของข้อมูลเพื่อหาความหมาย รูปแบบ หรือแนวคิดที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ สรุปผลการวิเคราะห์โดยอธิบายความหมาย รูปแบบ หรือสิ่งที่ค้นพบ บรรยายสรุปเชิงพรรณนาและนำเสนอที่ประชุมเห็นชอบข้อสรุปร่วมกัน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษพื้นที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

การวิเคราะห์ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่า เขมร ส่วย (กูย) ลาว และเยอ ของอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ โดยเรียกรวมกันว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึง” โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. โบราณสถาน

อำเภอไพรบึง มีสถานที่สำคัญซึ่งเป็นศูนย์รวมประชาชนและเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมของชาวไพรบึง ดังภาพที่ 2

ปราสาทเยอ

พระธาตุไพรบึง

พระธาตุจึ่งเภา

หลวงปู่มม อินทปัญญา (วัดปราสาทเยอ)

ภาพที่ 2 โบราณสถานในเขตอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา: อุมพร ประชาจิต และคณะ (2566ก)

จากภาพที่ 2 สามารถอธิบายดังนี้

1) ปราสาทเยอ ตั้งอยู่ที่วัดปราสาทเยอเหนือ อำเภอไพรบึง ปราสาทเยอ (อโรคยาศาลโบราณ) เป็นปราสาทเดี่ยว ปัจจุบันมีสภาพชำรุดหักพังเป็นกองอิฐและทับหลังศิลาทราย ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละประมาณ 3 เมตร สูงประมาณ 4.50 เมตร เหลือเพียงกรอบประตูศิลาทราย ทางเข้าด้านทิศตะวันออก 2 ประตู เหนือกรอบประตูด้านในมีทับหลังศิลาทรายสลักเป็นรูปบุคคลนั่งเหนือเกียรติมุขซึ่งกำลังคายท่อนพวงมาลัยออกมาทั้งสองข้างมีพวงอุบะและใบไม้ม้วนทับหลังอีกชั้นหนึ่ง ตั้งอยู่หน้าวงกบประตูสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ สันนิษฐานว่าเป็นประติมากรรมที่ย่นออกมาจากองค์ปราสาท สร้างในราว พ.ศ. 1550 - 1650 ปัจจุบันมีสภาพเป็นมูลดินมีเศษอิฐศิลาทรายและศิลาแลงมีทับหลังสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณและเทวดานั่งในเรือนข่มเหนือเศียรเกียรติมุข อยู่ 2 ชั้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

2) พระธาตุไพรบึง หรือ พระพุทธเจดีย์ไพรบึง ตั้งอยู่ที่วัดจำปาสุรภัย หรือวัดไพรบึง ประดิษฐานอยู่ในวัดไพรบึง (วัดจำปาสุรภัย) อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลไพรบึง ทางตอนเหนือ ใกล้กับสวนสาธารณะบึงนกเป็ดน้ำไพรบึง เป็นพระธาตุเจดีย์สำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ มีขนาดสูงใหญ่ ความสูงจากฐานถึงยอดฉัตร ประมาณ 60 เมตร สร้างขึ้นตามรูปแบบศิลปะอินเดีย แบบเจดีย์ พุทธคยา ส่วนยอดฉัตรด้านบนสุดของพระเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งอัญเชิญมาจากประเทศอินเดีย พระพุทธเจดีย์องค์นี้จึงถือเป็นมรดกทางพุทธศาสนา อันเป็นปูชนียสถานที่เคารพสักการะมากที่สุดแห่งหนึ่งของชาวจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง อนึ่ง วัดไพรบึง เป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2100 (วัดไพรบึง, 2554)

3) พระธาตุจังเกา หรือ เจดีย์บ้านหนองจังเกา เดิมเป็นเจดีย์อิฐสูง 20 วา บริเวณตั้งพระธาตุจังเกา จะเป็นเนินสูงและป่าไม้ต้นน้ำของห้วยดวน ซึ่งเป็นลำน้ำ สาขาของห้วยแฮด ชาวบ้านละแวกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นชาวกวย เรียกหมู่บ้านนี้ว่า โทะปะเก๊ะเป็กปอง (บ้านป่าขุดมัน) ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชนแดนสี่อำเภอ วังหิน พยุห์ ไพรบึง และขุขันธ์ ใกล้ตัวปราสาทจะเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ มีโบราณสถาน 2 หลังพระธาตุจะสร้างอยู่ด้านหลัง (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ด้านหน้าของเจดีย์ธาตุคนรุ่นหลังจะนำเอาอิฐที่พังทลายลงมาจากพระธาตุมาสร้างต่อเติมเป็นปราสาทหรือวิหาร สร้างด้วยอิฐดินเผาชนิดก้อนใหญ่ทั้งหลังแบบไม่สอปูน ผู้สูงอายุในละแวกนั้นให้ข้อมูลว่าก่อนจะปรักหักพังลง เรือนธาตุจะมีลักษณะเป็นพระปรางค์เดี่ยวมีรูปร่างลักษณะสี่เหลี่ยม สูงประมาณ 20 เมตร มีส่วนยอดทรงกลมแหลม ต่อมามีการขโมยชุดของเก่า จึงหักพังทลายลงมา 2 ครั้ง กลายเป็นกองอิฐคล้ายกับปราสาทเยอ สันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นเป็นที่บรรจุอัฐิของผู้ปกครองในสมัยโบราณ หรือบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันทรุดโทรมลงเหลือเป็นมูลอันและมีเศษอิฐอยู่ ประชาชนถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เชื่อว่าเป็นที่บรรจุรวบรวมสารีริกธาตุ

4) หลวงปู่มม อินทปัญโญ (วัดปราสาทเยอ) พระครูประสาธน์ขันธคุณ หรือที่พุทธศาสนิกชนชาวศรีสะเกษ และชาวไทยรู้จักโดยทั่วไปในนาม หลวงปู่มม หรือ หลวงพ่อมม เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดปราสาทเยอเหนือ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่ยังเด็กและอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ 20 ปี แล้วดำรงอยู่ในสมณเพศตลอดชีวิตจนมรณภาพ เป็นพระภิกษุผู้ถือเคร่งทางธรรมปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน ได้ฝึกเดินธุดงค์ไปตามป่าเขาในบริเวณเทือกเขาพนมดงเร็ก เขตจังหวัดทางภาคอีสานตอนล่าง ของประเทศไทย และเดินธุดงค์เข้าไปในประเทศกัมพูชาจำพรรษาอยู่ในประเทศกัมพูชามากมายปี หลังจากนั้นจึงได้กลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดปราสาทเยอเหนือบ้านเกิด ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ตั้งถิ่นฐานอยู่ จากความสมถะ มกน้อย สันโดษและเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

2. ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง

ผ้าพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงภูมิปัญญา เทคโนโลยี และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สิ่งแวดลอมผ้าทอพื้นเมือง สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ แบ่งตามกรรมวิธีในการทอ การจำแนกประเภทของผ้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (เขมร ส่วย ลาว เยอ) อาจจำแนกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้จำแนก กล่าวคือ หากจำแนกตามประเภทวัตถุดิบ ได้แก่ ผ้าไหมกับผ้าฝ้าย จำแนกตามเทคนิคและวิธีการผลิต ได้แก่ ผ้าเหียบ ผ้าขิด ผ้ายก ผ้ามัดหมี่ จำแนกตามความสำคัญของพิธีกรรมทางความเชื่อของท้องถิ่นและศาสนา ได้แก่ ผ้าซิ่นขวัญ ผ้าโนผี

สะเดาะเคราะห์ ได้แก่ ผ้าเชียงซ้อง ผ้ายันต์ ผ้าใส่กายและผ้าในพิธีทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ธุง (ธง) ผ้าพะเหวด ผ้านุ่งนาค เป็นต้น

ลายผ้าที่นิยมใช้กันมากในกลุ่มชาติพันธุ์สืเผ่าไทไพรบึง คือ ผ้าลายลูกแก้ว ซึ่งมีการเรียกชื่อผ้าไหมแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ชาวเขมร เรียกผ้าลายนี้ว่า “ผ้าเก็บ” โดยเรียกตามลักษณะ การเก็บลายดอก ชาวส่วยจะเรียกว่า “ผ้าเหยียบ” เพราะผู้ทอจะเลือกเหยียบไม้สลัตะกอก ซึ่งมี 4 - 5 ตะกอก เพื่อให้ได้ลายผ้าที่เป็นลายเฉพาะของผ้าแพรวเหยียบ ซึ่งก็คือลายลูกแก้ว หรือเรียกตามขั้นตอนการเหยียบไม้ให้ขึ้นลาย การย้อมมะเกลือและหมักผ้าด้วยการเหยียบผสมโคลน ลื่อย้อมมะเกลือมีคุณสมบัติซึบแล้วไม่ต้องรีดสวมใส่ได้เลย ปี พ.ศ. 2555 สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ประกาศให้ผ้าลายลูกแก้วเป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ นอกจากนี้ชาวสืเผ่าไทไพรบึงยังมีภูมิปัญญาการปักแล้ว ถือเป็นลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผ้าลายลูกแก้ว เป็นเอกลักษณ์ของผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของชาวจังหวัดศรีสะเกษ โดยนิยมปักแล้วด้วยลายโบราณ เช่น ลายขีดตาแหวน ลายหางตะกวด ลายตีนกา ลายดอกมะเจือ การปักแล้วเป็นการนำเส้นไหมที่ย้อมสีแล้วมาพันเกลียว (พัน) เข้าด้วยกันแล้วนำมาร้อยเข้ากับเข็ม ตัดเป็นลวดลายตามใจชอบเพื่อตกแต่งบริเวณปกเสื้อ สิบแปด และบริเวณอื่น ๆ ให้มีความสวยงาม และใช้สำหรับยีนส่วนต่าง ๆ ของเสื้อเข้าด้วยกัน สมัยก่อนนิยมใช้สีแดงกับสีขาว ปัจจุบันมีสีอื่น ๆ ตามลวดลายที่ประยุกต์ขึ้นมา

3. เสลิก

การทอเสลิก เป็นวิถีการผลิตผ้าพื้นเมืองที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสืเผ่าไทไพรบึง การทอเสลิกให้เกิดลวดลายที่สวยงามไม่เพียงแค่สอดเส้นไหมที่เรียกว่าเส้นนอนกับเส้นยืนเพื่อสร้างลวดลายเท่านั้น แต่การทอเสลิก ต้องใช้ทักษะในการคำนวณจำนวนของลูกตุ้มดินเผาที่ผูกโยงเป็นตัวถ่วงน้ำหนักของเส้นไหม เพื่อให้เกิดลวดลายที่สวยงามบนผืนผ้า ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการทอเสลิก จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนด้านการทอผ้า พบว่า ในวิถีวัฒนธรรมชาวเยอ ผู้หญิงชาวเยอนิยมนุ่งผ้าถุงหรือซิ่นที่ใช้เสลิกต่อเป็นหัวซิ่นเพื่อความสวยงาม และแสดงถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ผ้าถุง หรือซิ่นทุกผืนของผู้หญิงชาวเยอจึงมักจะมี เสลิกต่อออกมาเป็นหัวซิ่นทุกผืน เสลิก จึงถือว่าเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายที่สำคัญของผู้หญิงชาวเยอ แต่ยังมีผู้ที่มีความสามารถในการทอเสลิกจำนวนน้อย เนื่องจากเป็นทักษะการทอที่ต้องใช้เทคนิคที่มีความพิเศษ คือ การใช้ลูกตุ้มดินเผาเป็นตัวถ่วง และหลักคำนวณเส้นไหมให้เกิดลวดลาย (ปราชญ์ชุมชนด้านการทอผ้า, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กรกฎาคม 2566)

4. เครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์สืเผ่าไทไพรบึง

กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอไพรบึงมีอัตลักษณ์การแต่งกายที่โดดเด่น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่งดงามมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นการนุ่งเสื้อไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ การส้าวเสื้อ การทอผ้าซิด ผ้ามัดหมี่ สร้อย และผ้าชนิดต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นเฉพาะตัวของแต่ละชุมชน แม้แต่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันยังมีอัตลักษณ์การแต่งกายที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่และชุมชน ทำให้เกิดเป็นความหลากหลายของอัตลักษณ์การแต่งกายขึ้น ความหลากหลายนี้เองเป็นเสน่ห์ให้วัฒนธรรมของสืเผ่าไทไพรบึง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง มีรายละเอียด ดังนี้

1) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในอำเภอไพรบึงมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นด้านการทอแพรวซิด มีรูปแบบแพรวซิดที่ต่างกันไปตามแต่ละชุมชน จนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวขึ้น ผู้หญิงนุ่งซิ่นหมี่คันหรือซิ่นเข็นคันต่อตีน มีทั้งตีนโยง ตีนแหวน และตีนซ้อหรือตีนซิด สวมเสื้อไหมเหยียบย้อมมะเกลือคอกลม และเบี่ยงแพรวชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ แพรวซิด แพรวปลาไหล แพรวดำ เป็นต้น ผู้ชายนิยมสวมเสื้อไหมเหยียบลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ นุ่งผ้าส้าว ผ้าขาวม้าคาดเอว การแต่งกายแบบนี้มักเป็นชุดที่แต่งในงานพิธีต่าง ๆ

2) กลุ่มชาติพันธุ์เขมร (ขแมร์) ผู้หญิงและผู้ชายนิยมสวมเสื้อไหมเหยียบลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ผู้หญิงนุ่งซิ่นที่เรียกว่า “สั่มปีวตโฮลปีปะเดิม” เป็นผ้าซิ่นมัดหมี่รูปแบบเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แถบตำบลไพรบึง มีลักษณะลวดลายมัดหมี่สีแดงเกล็ดหมี่สีขาว พื้นสีดำสนิท ปล่อยตีน และหัวสีแดง คำว่า “โฮล” แปลว่ามัดหมี่ ส่วนคำว่า ปีปะเดิม แปลว่า แต่ดั้งเดิม ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรแถบไพรบึง โฮลปีปะเดิม คือมัดหมี่แบบดั้งเดิมของพวกเขาเอง นิยมเบี่ยงสไบที่เรียกว่า “กำแขงเก็บ” คือ ผ้าไหมลายลูกแก้ว สีขาวหรือสีดำที่นำมาย้อมมะเกลือ หรือสไบสีแดง ผู้ชายนุ่งผ้าส้าว ผ้าขาวม้าคาดเอวที่เรียกว่า “กำแขงจะดอ” หรือ “สไบเปราะฮ์”

(ประธานสภาชุมชน, การสื่อสาร ส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2566) ปัจจุบันมีการปักแสตมป์แต่งเสื้อผ้าบริเวณปกเสื้อ สิบแปด และบริเวณอื่น ๆ ให้มีความสวยงาม และใช้สำหรับยึดส่วนต่าง ๆ ของเสื้อเข้าด้วยกันให้เกิดความงดงาม

3) กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย (กวย) ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วยหรือกวย - กวย ได้รับอิทธิพลจากทั้งชาติพันธุ์เขมรและลาว ผู้หญิงนิยมนุ่งซิ่นที่เรียกว่า “อะโหลนระหรี” ระวี กะหรี หรี วี ซึ่งต่างกันไป ออกไปตามแต่ละท้องถิ่น คำว่า “ระหรี” มีความหมายว่าการนำไหมสองสีมาปั่นควบกัน ซึ่งตรงกับคำว่า “เขิน” ของลาว “อะโหลนระหรี” นี้นิยมต่อด้ายตีนซิ่นที่เรียกว่า “หยิงโยง” หรือ “หยิงปะบูร์” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ชาวกวยรับมาจาก เขมร ส่วนเสื้อนั้นนิยมสวมเสื้อที่เรียกว่า “ฮับแก็บ” หรือ “ฮับตะแวง” ซึ่งหมายถึงเสื้อไหมเหยียบย้อมมะเกลือ การแต่งกาย กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย/กวย ในอำเภอไพรบึง มีอัตลักษณ์การแต่งกายโดดเด่น ผู้หญิงและผู้ชายนิยมใส่เสื้อไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ประดับเงินก้อนหรือเงินปักค้อ ผู้หญิงนิยมนุ่งซิ่นหางกระรอกคัน ที่เรียกว่า “ฉิกะหรี” ต่อดิ้นซิ่นที่เรียกว่า “หยิงปะบูร์” เช่นเดียวกับผู้หญิงชาวกวยกลุ่มอื่น ๆ เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวกวยบ้านปะอาง คือ “ฉิกะแจ” หรือ ผ้าซิด ที่ทอด้วยเทคนิคการขัดสลับสี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวกวยบ้านปะอาง (ปราชญ์ชุมชนด้านการทอผ้า, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กรกฎาคม 2566)

4) กลุ่มชาติพันธุ์เยอ (กวยเยอ) ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ (กวยเยอ) ได้รับอิทธิพลการแต่งกายจากวัฒนธรรมเขมร และลาว เช่นเดียวกับ ส่วย/กวย กลุ่มชาติพันธุ์เยอไพรบึง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เยออีกกลุ่มที่มีอัตลักษณ์การแต่งกายที่โดดเด่น ซิ่นของกลุ่มชาวเยอที่ไพรบึงนิยมนุ่งซิ่นเขินคันต่อด้าย “ปะโบลและเสลิก” อย่างขาว เขมร และ ส่วย/กวย กลุ่มชาติพันธุ์เยอไพรบึง มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ การสวมเสื้อไหมเหยียบย้อมมะเกลือ ประดับเงินก้อนหรือเงินปักค้อจากคอเสื้อจนสุดฉาบน้าเสื้อ ผู้หญิงนิยมเบี่ยงด้วยผ้าสไบเก็บย้อมมะเกลือสีดำ มีการพันชายครุยด้วยเส้นไหมสีต่าง ๆ ผู้ชายนุ่งโสร่งและสวมเสื้อไหมย้อมมะเกลือเช่นเดียวกับผู้หญิง

5. หมอช้าง และพิธีปะกำ

บ้านหนองอิไทย และบ้านปะอาง มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์การจับช้างของบรรพชนชาวส่วยศรีสะเกษ การจับช้าง หรือการคล้องช้าง ในอดีตถือเป็นศิลปะศาสตร์ชั้นสูงอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสถานภาพของสังคมระดับชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างถือเป็นวัฒนธรรมสำคัญของภูมิภาคอุษาคเนย์ ในสังคมไทยองค์พระมหากษัตริย์ไทยต้องศึกษาศิลปวิทยาแขนงนี้เพื่อทรงสามารถสรรหาช้างดีมาไว้ประดับพระบารมี ทั้งในยามปกติจะใช้ทรงเป็นพาหนะ และในยามสงครามที่จะทรงใช้เป็นคชาธาร ดังนั้น จะพบว่า ในประวัติศาสตร์องค์พระมหากษัตริย์ทรงมักจะเสด็จออกเพื่อไปวังช้างด้วยพระองค์เอง ทั้งนี้เพื่อฝึกพระองค์และขุนนางข้าราชการได้ฝึกซ้อมการคล้องช้างป่าให้มีความชำนาญเชี่ยวชาญในการจับช้าง และรอบรู้ถึงป่าในราชอาณาจักรได้ดีขึ้น โดยบุคคลที่มาร่วมจับช้างเหล่านี้เรียกว่า ความญ ถ้าเป็นผู้ที่เพิ่งจะเริ่มมาทำงาน เรียกว่า “ความญซ้าย” และ ถ้ามีความชำนาญมากขึ้นจะได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็น “ความญขวา” และถ้ามีความเชี่ยวชาญในการจับช้างมากขึ้น และมีอายุสมควรจะได้รับเลื่อนเป็น “หมอช้าง”

ผีปะกำ เป็นผีที่ประจำอยู่ในหนังปะกำ (บ่วงบาศสำหรับคล้องช้างป่า) ชาวส่วย (ส่วย) เชื่อว่าประกอบด้วยวิญญาณ 2 ประเภทด้วยกัน คือ “พระครู” ซึ่งเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีสถานภาพเทียบเท่าเทพ และวิญญาณของบรรพบุรุษในสายตระกูลที่เคยเป็นหมอช้างพวกเขาเชื่อว่าผีปะกำสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงต้องมีการเซ่นสรวงบูชาอยู่เสมอ (ปราชญ์ชุมชนด้านพิธีปะกำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มกราคม 2566) ความเชื่อนี้มีได้มีอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวส่วยเฉียงช้างเท่านั้น หากยังมีแพร่หลายในกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีอาชีพคล้องช้างตามภูมิภาคต่าง ๆ ด้วย ขณะเดียวกันหมอช้างในราชสำนักที่นับถือพระพิฆเนศวรซึ่งหมอช้างชาวส่วยและหมอช้างพื้นเมืองบางกลุ่มไม่รู้จักนั้นก็รับรู้และนับถือผีปะกำด้วยเช่นกัน ระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำสะท้อนให้เห็นถึงระบบอำนาจของผู้อาวุโสในสายตระกูลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องผีปะกำเป็นคติความเชื่อในลักษณะการถ่ายทอดอำนาจจากผีบรรพบุรุษไปสู่ผู้อาวุโสในสายตระกูล ทำให้ผู้อาวุโสได้รับความเคารพเชื่อฟังจากสมาชิกในตระกูล เป็นผู้นำในการประกอบพิธีเซ่นสรวงผีปะกำ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีอำนาจสั่งการทุกอย่างในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปะกำ

นอกจากนี้ พบว่า คติความเชื่อเรื่องผีปะกำมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างสังคมส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางโครงสร้างเศรษฐกิจ และการควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน บทบาทของเพศชายและเพศหญิงการจัดระเบียบครอบครัว เครือญาติและสายตระกูลตลอดจนคติความเชื่อของพุทธศาสนา นิยายเกรวาท

ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีอื่น ๆ ในชุมชน อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปะกำที่ดำรงอยู่ในชุมชน ทุกวันนี้ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนใน 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับปัจเจกบุคคล ในระดับครอบครัว ผีปะกำตอบสนองต่อการสืบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับบวงสรวงชีวิตซึ่ง ยังคงมีการเซ่นผีปะกำอยู่ (ดังภาพที่ 3) และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการพาช้างไปเที่ยวเพิ่มขึ้นมา ส่วนระดับปัจเจกบุคคล ก็ จะพบว่าจะมีการเซ่นผีปะกำกันบ่อยเมื่อลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วย และแก้บนในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาความคับข้อง ใจส่วนบุคคล ซึ่งนับว่าจะทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ

ภาพที่ 3 การบูชาศาลปะกำในบ้านพ่อสุย ประอาจ (หมอช้างคนสุดท้ายของไพร่บึง)
ที่มา: อุมพร ประชาจิต และคณะ (2566ข)

จากภาพที่ 3 การเซ่นบวงสรวงผีปะกำ จะกระทำก็ต่อเมื่อ มีการออกไปคล้องช้างป่า คนในตระกูล จัดให้มีพิธีแต่งงาน พิธีเคลื่อนย้ายศาลปะกำ หรือการเซ่นไหว้เพื่อบูชาบรรพบุรุษประจำปี เครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีเซ่น บวงสรวงผีปะกำ ประกอบด้วย หัวหมู 1 หัว พร้อมเครื่องในหมู (อาจใช้เปิดแทนก็ได้) ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด กรวยขันห้า 1 ชุด เทียน 1 คู่ รูป 3 ดอก หมาก 2 คำ บุหรี่ 2 มวน ข้าวสุก 1 จาน แขนง 1 ชุด น้ำเปล่า 1 แก้ว ขมิ้นผง และ ด้ายผูกแขน (สีขาว สีแดง ก็ได้) ผู้ที่ทำหน้าที่ ในพิธีเซ่นผีปะกำ ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่ง ครูบาใหญ่ (ปะกำหลวง) หรือครู บา หรือหมอสะดำ (ปราชญ์ชุมชนด้านพิธีปะกำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มกราคม 2566)

6. ประเพณีปิ้งอ็อกเปรี๊ยะแค

ประเพณีปิ้งอ็อกเปรี๊ยะแค หรือ ประเพณีป้อนข้าวพระจันทร์ ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สำคัญ อย่างหนึ่ง ที่ทำขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีต่อธรรมชาติที่ได้มอบความอุดมสมบูรณ์มาสู่โลกมนุษย์ โดยเอา พระจันทร์เป็นตัวแทนหรือเป็นสัญลักษณ์ รวมทั้งเป็นการเสี่ยงทายฤดูกาลว่าปีนี้ฤดูกาลจะเป็นอย่างไรบ้าง ฝนจะตก มากน้อยเพียงใด ข้าวปลาอาหารจะมีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดบ้านสำโรงพลัน พบว่า พิธีกรรมความเชื่อในการบูชาพระจันทร์ของชาวเขมร หรือ พิธี “ปิ้งอ็อกเปรี๊ยะแค” นับได้ว่าเป็นปรัชญาที่สอน ให้คนรู้จักความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน การดำเนินการของแต่ละชุมชนมีความต้องการ สืบทอดประเพณีและพิธีกรรมแห่งความงดงามเอาไว้ และด้วยเหตุที่วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกละเลยทำให้การสืบสานทั้ง รูปแบบความเชื่อ และพิธีกรรมผดืดย่นไปจากเดิมอยู่มาก บางชุมชนอาจจะทิ้งสาระสำคัญหรือเจตนารมณ์ดั้งเดิมแต่ กลับไปให้ความสำคัญกับการล่อยกระเทย (ผสมผสานกับปัจจุบันจนลึบรากเหง้าดั้งเดิม) ซึ่งจัดขึ้นในวันเดียวกันมากกว่า ทำให้ “พิธีปิ้งอ็อกเปรี๊ยะแค” นั้นเป็นเพียงส่วนประกอบอย่างหนึ่งของงานล่อยกระเทยเท่านั้น ด้วยความเป็นห่วงว่าใน อนาคตลูกหลานชาวเขมรว่าจะไม่มีใครรู้จักพิธีกรรมดี ๆ อย่างนี้ สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกับสำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และองค์กรปกครองส่วนตำบลพราน จึงได้มีการมีการดำเนินการสืบค้นข้อมูลภูมิปัญญา

ท้องถิ่นประเพณีปิ้งอ้อกเปรี๊ยะแค เพื่อเสนอขึ้นเป็นมรดกทางภูมิปัญญา และร่วมกันสืบค้นถึงตำนานความเป็นมาและความเชื่อเกี่ยวกับ”พิธีปิ้งอ้อกเปรี๊ยะแค”เพื่ออนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ต่อไป (ประธานสภาชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2566)

7. พิธีกรรมรำบับัดโรค

พิธีกรรมการรักษาโรคโดยการนับถือน้ำในภาชนะดินเผาโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมของ 4 ชาติพันธุ์หลัก คือ เขมร ส่วย ลาว และเยอ วัฒนธรรมการนับถือน้ำมีความเข้มแข็งและมีการสืบทอดติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ยังมีผลต่อระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติและชุมชน ตลอดจนระบบการรักษาดูแลสุขภาพตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยพิธีกรรมการนับถือน้ำของทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์จะมีโครงสร้างความสัมพันธ์กันแบบกลุ่มเครือข่ายหรือเรียกว่า “สาย” ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันอาจจะมีหลายกลุ่มเครือข่าย หรือหลายสายก็ได้ วิธีการรักษาโรคโดยพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นวิธีการรักษาโรคที่ไม่ได้ใช้ยา หรือสมุนไพร หรือวัตถุใดเป็นเครื่องมือในการรักษาแต่เป็นวิธีการรักษาโดยใช้รูปแบบการรวมกลุ่มเครือญาติซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบการดูแลสุขภาพแบบเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันของชุมชน ระบบนี้เรียกว่าการแพทย์แบบวัฒนธรรม คือการใช้กระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสุขภาพ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2548) ส่วนเครื่องมือหรือกิจกรรมที่ใช้เป็นสื่อในการทำการรักษา ก็คือ ดนตรีและพ้องรำ หรือเรียกว่า สังคีตบำบัด (ดนตรีบำบัด) พิธีกรรมการรักษาโรคโดยการนับถือน้ำของทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ คือ เขมร กวย ลาว และเยอ มักจะเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือน พฤษภาคม ของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนาญาติพี่น้องสามารถมาทำกิจกรรมร่วมกันได้ (ปราชญ์ชุมชนด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มกราคม 2566) ซึ่งพิธีกรรมรำบับัดโรค ดังนี้

1) เรือมมะมั่วดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีความเชื่อว่าปัญหาสุขภาพมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นเครือญาติทางสังคม โดยแยกประเด็นเกี่ยวกับอาการป่วยเป็นสามประเด็นหลักคือ เป็นที่หนึ่ง อาการป่วยที่เกิดจากอุบัติเหตุ ประเด็นที่สอง อาการป่วยด้วยโรคปัจจุบัน (ป่วยตามฤดูกาลและสภาพความบกพร่องของร่างกาย) เช่น ไข้หวัด มะเร็ง โรคหัวใจ เบาหวาน ความดัน เป็นต้น และประเด็นที่สาม อาการป่วยที่เกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น “ผี” เรียกว่า “ครูกำเนิด” หรือ “ของรักษา” เป็นผู้ลบล้างให้แก่ออาการป่วยที่ไม่สามารถหาเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้และเป็นสมมติฐานการเกิดโรคที่ร้อยรัดเรื่องราวสัมพันธ์กับพฤติกรรมสืบทอดระบบความเชื่อและการประเพณีการพิจารณาตัดสินเป็นบรรทัดฐานของสังคม “ผี” ในพิธีเรือมมะมั่วดจึงมีบทบาทหน้าที่คอยรักษาความสมดุลของคนในสังคมให้รู้ว่สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร ที่เรียกว่า “บรรทัดฐานทางสังคม” (Norm of Social) หากทำให้ในสิ่งที่ถูกที่ควรก็จะมีผลต่อชีวิตในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน แต่ถ้าหากประพฤติผิดกฎเกณฑ์ของสังคมก็ย่อมส่งผลเสียต่อวิถีชีวิตทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชนได้ พิธีเรือมมะมั่วดจึงเป็นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อสื่อสารกับผี ที่เชื่อว่าเป็นของรักษาหรือครูกำเนิด เพื่อ “ส่อง” หรือ “เข้าทรง” เพื่อตรวจสอบหาสาเหตุของอาการป่วย โดยมีเชื่อมโยงระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมในมิติความเชื่อเชิงจิตวิญญาณและกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสามัญสำนึกของชุมชนมาเป็นองค์ประกอบร่วมที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะสมาชิกที่อยู่วงศ์ตระกูลเดียวกันจะต้องให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมพิธี นอกเหนือจากเหตุผลที่เกี่ยวกับการประเพณีการพิจารณาตัดสินประเพณีของชุมชนหรือศีลธรรมของสังคมและการต้องการผู้สืบทอดของผีเชื่ออันเป็นมูลเหตุสำคัญของความเชื่อเกี่ยวกับผีในพิธีเรือมมะมั่วดแล้ว ยังมีมูลเหตุที่เป็นเอกลักษณ์ทางความเชื่อและมีความสำคัญต่อพื้นฐานทางความเชื่อเกี่ยวกับผีในพิธีเรือมมะมั่วดอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ครูกำเนิดหรือของรักษาต้องการที่จะมาอยู่ด้วย (มาสิงสถิตอยู่ในตัวคน) เพื่อสืบทอดการเป็นแม่ครู ในกรณีนี้ถือว่าเป็นกรณีพิเศษถ้าหากผู้ที่ถูกเลือกปฏิเสธไม่ยอมรับการถูกเลือกจะมีอาการป่วยเรื้อรังที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยวิธีการแบบแพทย์แผนปัจจุบัน การบำบัดรักษาจะต้องใช้วิธีการตามความเชื่อเกี่ยวกับผีในพิธีเรือมมะมั่วดเท่านั้น หรือบางครั้งอาจถึงกับตายแล้วฟื้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงปาฏิหาริย์ของอำนาจสิ่งศักดิ์ที่เรียกว่าครูกำเนิดหรือของรักษา และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีเรือมมะมั่วด ความเชื่อเกี่ยวกับผีในพิธีเรือมมะมั่วดจึงเป็นระบบความเชื่อที่คอยควบคุมสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมและเป็นส่วนสำคัญที่รักษาความสมดุลให้สังคมมีเสถียรภาพก่อให้เกิดพลังทางสังคมที่สามารถพึ่งตนเอง แก้ไขปัญหาสุขภาพและปัญหาสังคมได้ด้วยวิถีทางวัฒนธรรมและความเชื่อได้อย่างสอดคล้องและสมดุลกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม

2) ไร่ผีฟ้าของชาติพันธุ์ลาว และเยอ พญาแถน หรือ ผีฟ้าหรือผีแถนนั่น ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีนชนิดอื่น ๆ ส่วนแถนนั่น มีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และแถนที่ใหญ่ที่สุดคือ “แถนหลวง” ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ชาวลาวและเยอมีความเชื่อว่าผีฟ้าเหล่านั้นสามารถที่จะดับทุกข์หรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้ การที่มนุษย์เกิดการเจ็บป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อผี การละเมิดต่อบรรพบุรุษ การรักษาต้องมีการเชิญผีฟ้ามาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรง เรียกว่า “ผีฟ้า นางเทียน” ในการไล่ผีฟ้าของชาวอีสานนั้นมืองค์ประกอบ ทั้งหมด 4 ส่วนคือ หมอลำ ผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย ส่วนการประกอบพิธีกรรมไล่แถน เชื่อว่าเป็นการขอขมาพญาแถน ช่วยปกป้องให้กลุ่มคนในชุมชน จงมีแต่ความสุขความเจริญ อย่าได้มีโรคภัยไข้เจ็บใด ๆ เข้ามาเบียดเบียน หากคนในชุมชนเกิดเจ็บป่วยไม่สบายขึ้นมา โดยไม่ทราบสาเหตุ ก็จะประกอบพิธีไล่แถนขับไล่สิ่งชั่วร้ายนั้นออกไป ความเชื่อในประเพณีเก่า ๆ อีกอย่างหนึ่งคือ “ของรักษา” ของรักษาต่างกับปฎาคือไม่เกี่ยวกับผีสง แต่หากเกี่ยวกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ คนโบราณสอนกันว่าชีวิตคน ๆ หนึ่งต้องมีผู้คุ้มครอง ผู้คุ้มครองนั้นเรียกว่า ธรรม สามารถคุ้มครองป้องกันความวิบัติได้ เหมือนกับเทวดาประจำถิ่นอย่างที่เราบ้านรู้จักกันทั่วไป ผีแถนเป็นพิธีกรรมเพื่อให้ผู้มีความเชื่อถือดำรงชีวิตด้วยความเชื่อมั่น และเพื่อการรักษาโรคตามความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนต้องมีผีฟ้า (เทวดา) ปกป้องรักษา โดยมีผู้ที่สามารถติดต่อกับผีฟ้าได้คือ หมอธรรม จึงมีการประกอบพิธีเข้าธรรมหรือขึ้นธรรมเพื่อให้หมอธรรมครอบหรือฝากตัวผู้ขึ้นเป็นสานุศิษย์ของหมอธรรมตลอดชีวิต

3) พิธีกล่อมหรือรำสะเองของชาวส่วย ในทุก ๆ ปีชาวส่วยจะจัดให้มีพิธีกรรมการแสดง “กล่อม” เพื่อบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งสิทธิ์ เพื่อเป็นการเสริมสร้างกำลังใจ ตลอดถึงการรักษาผู้ป่วยไข้ ซึ่งพิธีกล่อมจะมีอยู่ 3 ประเภท คือ การบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ การประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาผู้ป่วย และการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการแก้บน การแสดง “กล่อม” นี้ เป็นพิธีกรรมที่ส่งผลให้เกิดความร่มเย็น การอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน โดยผีที่ชาวส่วยนับถือ เรียกว่า “แม่สะเอง” คำว่าสะเองหรือคำว่าสะเองมีผู้สันนิษฐานว่า เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า อะเจง หรือ อะเจียง หรือ อะจิง ซึ่งแปลว่า ช้าง เนื่องจากชาวส่วยมีการนับถือช้างเป็นบรรพบุรุษ หรือเป็นสัตว์ที่คอยปกป้องรักษาให้ชาวส่วยมีความสุข ปลอดภัย ชาวส่วยในอดีตเป็นกลุ่มชนที่มีความชำนาญในการจับช้าง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นเกี่ยวกับประวัติของชาวส่วย ปัจจุบันการรำแม่สะเอง หรือสะเอง จะทำในช่วงเดือนสามถึงเดือนสี่ คือ เดือน กุมภาพันธ์ ถึง เดือน มีนาคม ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเชื่อและความศรัทธาในพิธีกรรมดังกล่าวในฐานะเครื่องมือรักษาโรค การทำพิธีแม่สะเองจะต้องมีการทำการบนบานกับแม่ครูหรือครูบาใหญ่ก่อน เมื่อชาวบ้านเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย แล้วไปรักษายังไม่หาย จึงต้องมาให้แม่ครูหรือครูบาใหญ่ส่องดูให้ว่าเกิดจากอะไร อาจเป็นเพราะว่าผีแม่สะเองอาจจะมาอยู่ในตัวของผู้ป่วย ก็ต้องทำพิธีรับโดยการบนบานไว้ก่อนว่า ถ้าหายจากอาการเจ็บป่วยก็จะรับแม่สะเองและทำพิธีรำแม่สะเองให้ในช่วงเดือนสามหรือเดือนสี่ของทุกปี เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขหายจากอาการป่วย เมื่อถึงฤดูกาลเล่นหรือรำแม่สะเอง ผู้ที่รับหรือผู้ที่ถือแม่สะเองจะต้องเตรียมพิธีให้เรียบร้อย หากไม่ทำให้ตามที่สัญญาอาจจะเป็นผลร้ายต่อตัวเองและคนอื่นในครอบครัวก็ได้ คือ แม่สะเองจะลงโทษให้เจ็บป่วยหรืออาจถึงชีวิตได้ ผีแม่สะเอง จึงถือว่าเป็นผีเชื่อที่ต้องมีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ต้องมีการปฏิบัติต่อผีแม่สะเองให้ถูกต้อง การเลือกรับการรักษาด้วยวิธีการทางความเชื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์และกลุ่มเครือญาติ ซึ่งจะมีเรื่องของผีเชื่อหรือเชื่อสายทางผีเข้ามาเกี่ยวข้องอันเป็นระบบโครงสร้างเกี่ยวกับมิติทางความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พิธีกรรมการดูแลรักษาสุขภาพด้วยความเชื่อเกี่ยวผีของทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังสามารถดำรงอยู่และมีบทบาทความสำคัญต่อระบบสุขภาพและความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในยุคความแห่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงถือว่าเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีความเข้มแข็งและเป็นการแพทย์ทางเลือกอย่างหนึ่งที่ไม่ได้สะท้อนถึงความสำคัญของระบบสุขภาพด้านร่างกายด้านเดียว แต่สามารถสะท้อนให้เห็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพลังเหนือธรรมชาติหรือผี พลังความสัมพันธ์ของคนกับคน พลังทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ พลังทางศิลปธรรมจารีตประเพณีอีกด้วย

8. ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

1) รำตรืด เลงตรืด หรือรำตรืด เป็นการเล่นหรือแสดงในเทศกาลวันตรุษต่าง ๆ คำว่า เลง หมายความว่า เล่น การละเล่น คำว่าตรืด หมายความว่า ตรุษ ได้แก่ วันตรุษต่าง ๆ เช่น วันตรุษสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันขึ้น

ปีใหม่ของไทย เขมร ลาว การเลงตริต คือ การเล่นตริตในวันตรุษสงกรานต์ การเลมตริต คำว่า เลม แปลว่า รำ ตริต แปลว่า ตรุษ เรือตริต หมายถึงการรำในวันตรุษสงกรานต์นั่นเอง เป็นประเพณีเก่าแก่ของชนเผ่าเขมร โดยเฉพาะที่บ้านลำโรงพลัน อำเภอยะปริง จังหวัดศรีสะเกษ มีการเล่นเป็นประจำตั้งแต่บรรพบุรุษ ปี พ.ศ. 2493 นายพวง สุภาพ อดีตกำนันตำบลลำโรงพลัน ได้มารื้อฟื้นนำมาเล่นกันอีกครั้ง และได้จัดมีการละเล่นเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ พร้อมได้ปรับปรุงการเล่นทั้งด้านดนตรี การรำรำ ให้ดีขึ้น เอกลักษณะอย่างหนึ่งของรำตริตคือเครื่องดนตรี กรรชันร์ (อ่านว่า กัน - ชัล) เป็นเครื่องกำกับจังหวะชนิดหนึ่ง ที่ชาวบ้านจัดทำขึ้นใช้ตามสภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพราะเมื่อก่อนยังไม่มีเครื่องกำกับจังหวะที่สวยงามที่มีขายในท้องตลาดเหมือนทุกวันนี้ จึงนำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้เคาะจังหวะที่พอได้ดี โดยเริ่มแรกได้นำเอาเปลือกหอยโข่ง ที่นำมาทำอาหารรับประทาน เหลือเปลือกเอาไปทิ้ง จึงเกิดความคิดนำเอาเปลือกหอยโข่งมาร้อยเป็นสายจำนวน 2 สาย ยาวประมาณ 20 ลูก ผูกไขว่กากบาทระหว่างปลายไม้ที่เหลาให้อ่อนพอที่จะตัดให้โค้งเข้าหากันพอประมาณได้ ต่อมามีการนำกระดิ่งหรือตะขอยาวหรือควาย หรือเรียกอีกอย่างว่ากระพวนว้าวควายมาใช้ เมื่อก่อนนำ ว้าวควายไปเลี้ยงได้ยินเสียงกระพวนที่ไพเราะ จึงเกิดความคิดนำกระพวนว้าวควายมาทำ กรรชันร์ (ดังภาพที่ 4) แทนเปลือกหอยโข่งจนทุกวันนี้ (ประธานสภาชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2566)

ภาพที่ 4 กรรชันร์ในขบวนรำตริต
ที่มา: อุมพร ประชาจิต และคณะ (2566ค)

จากภาพที่ 4 ก่อนถึงเทศกาลสงกรานต์ 2 - 3 วัน คณะผู้เล่นตริตจะออกเดินเล่นไปในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อขอรับบริจาคเงินจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญ โดยขลุ่ยจะเป่านำตามด้วยกลองโทน ช้อง กรรชันร์ คนร้องเจริญก็จะร้องเจริญตามบทกลอนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไพเราะ อ่อนหวาน ช้า ๆ เนิบ ๆ ส่วนลูกคู่ก็จะร้องรับบรรดสุดท้ายของบทร้องนั้นพร้อมกันอย่างไพเราะจับใจ จุดมุ่งหมายในการแสดง เล่นเพื่อขอรับบริจาคปัจจัยและสิ่งของจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญในเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ ชาวบ้านลำโรงพลัน ถ้าได้ยินเสียงดนตรีของคณะรำตริต ชาวบ้านจึงร่วมกันบริจาค ประกอบกับชาวบ้านมีความเชื่อว่าการได้ร่วมทำบุญกับคณะรำตริต ซึ่งได้ทำการไหว้ครูบวงสรวงเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับทราบแล้ว การร่วมทำบุญจึงได้บุญได้กุศล ช่วยให้ชีวิตของตนและครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุข ชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าจะรำตริตไม่ได้ทำพิธีไหว้ครู การแสดงในครั้งนั้นจะติดขัดรำไม่สวย ดนตรีไม่ครบ หรือชำรุดเสียหายได้ คือถ้าหากออกแสดงโดยไม่มีการไหว้ครูก่อนจะมีเหตุให้การแสดงขัดข้องไม่ราบรื่น ฉะนั้นเวลาจะออกแสดงจึงต้องทำพิธีไหว้ครูทุกครั้ง (ประธานสภาชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2566) การรำตริตเป็นการร้องเพลงบอกกล่าวให้รู้วักบ้นี้ถึงวันปีใหม่แล้ว คือ วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 สงกรานต์ ขอให้พวกเราหยุดการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ ทำนา ตีมีด ทอผ้า หรืองานอื่น ๆ ขอให้หยุดเพื่อมาร่วม

ฉลองปีใหม่ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ จึงขอขอบคุณมายังพี่น้องทุกคน เมื่อคณะรำตริตไปถึงบ้านใคร ก็จะหาน้ำให้ดื่ม ให้สุราและถวายจตุปัจจัยเพื่อร่วมทำบุญ หลังจากนั้นคณะรำตริต ก็จะร้องเพลงอวยพรให้มีความสุขความเจริญ

2) รำโทน เป็นการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ในพื้นที่ตำบลไพรบึง ที่มีวัฒนธรรมเขมรและวัฒนธรรมลาว ผสมผสานกันอย่างลงตัว รำโทน เป็น การละเล่นเพื่อความสนุกสนานในช่วงงานบุญสำคัญเช่น งานบุญเดือนสี่ งานบุญเดือนหก งานบุญ เข้าพรรษา งานบุญออกพรรษา หรือบางที่ใช้ในงานแห่ผ้าขบวนผ้าป่า งานกฐิน เป็นต้น การแสดงได้รับการพัฒนาให้ใช้ผู้แสดงจำนวน 10 - 12 คน ใช้เวลาในการแสดงประมาณ 6 นาที มีการแสดงแบ่งออกสองวัฒนธรรมคือ ทำนองดนตรีแบบวัฒนธรรมเขมรและทำนองดนตรีแบบ วัฒนธรรมลาว มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงที่สำคัญคือโทนและกลองยาว สามารถเพิ่มจำนวนคนแสดง ได้ในกรณีที่ต้องการแสดงในเทศกาลต่าง ๆ ได้ มีลักษณะการแสดงกายแบบพื้นบ้านที่แสดงอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและวัฒนธรรมธรรม คือผ้าถุงโฮล ผ้าถุงขิด เสื้อผ้าไหม ในการแสดงมี โทน เป็นเครื่องตีประกอบจังหวะ ร่วมกับ ฉิ่ง กรับ ร่วมกับเนื้อร้อง ทำนองเพลงสนุกสนาน และทำร่างกาย ๆ ซึ่งจะร้องและรำกันไปเป็นวงกลมจากซ้ายไปขวา เนื้อร้องจะเป็นทำนองเขมร ขวน สัพยอกหยอกเย้า ชมโฉม เกี้ยวพาราสี หนุ่มสาวคร่ำครวญรำพันรัก และบทเปรียบเทียบกับปลุกใจทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความรักชาติ ผู้แต่งเนื้อเพลงและทำนองส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในท้องถิ่น บทประพันธ์จึงไม่ประณีต พิถีพิถันในเรื่องของการใช้ถ้อยคำและสัมผัส เพลงรำโทนจำนวนมากจึงสูญหายไป แต่ถ้าบทเพลงใดที่มีเนื้อร้องกินใจ ไพเราะ ก็จะอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านสืบต่อมาถึงปัจจุบัน (ประชุมชุมชนด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มกราคม 2566)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทไพรบึง พบว่า ภูมิวัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง ยังมีความแนบแน่นกับสายสัมพันธ์ที่เป็นจิตวิญญาณตามความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นรอยบรรพชนที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และผีที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน กิจกรรมทางสังคม จารีตประเพณีหรือมรดกภูมิปัญญาอันเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับวัฒนธรรมผี วัฒนธรรมพุทธ และมีการบอกกล่าวบรรพชนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเสมอ รอยบรรพชน หรือผี ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงถือว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง การทำกิจกรรมใดจึงต้องมีการเชื่อมโยง และให้ความเคารพต่อความเชื่อเกี่ยวกับบรรพชน และผีที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมอ เรียกว่าประเพณีแรก คือ “การขึ้นผี” เพื่อเป็นการบอกกล่าวบรรพชนหรือผีจำพื้นที่ หรือสิ่งของที่เชื่อว่ามีผีสิงสถิตอยู่ บรรพชนหรือผีประจำตระกูล ผีประจำพื้นที่ ผีประจำสิ่งของ และผีประจำตัวบุคคล ยังมีบทบาทต่อวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนพฤติกรรมตั้งแต่ระดับบุคคล และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนที่เชื่อมโยงถึงระบบเครือญาติ และโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึงได้อย่างแนบแน่น และยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตจารีตประเพณีท้องถิ่นตลอดรอบของปีที่เรียกว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ การสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน การแต่งกาย ดนตรีพื้นบ้าน อาหาร การละเล่น สิ่งประดิษฐ์และงานหัตถศิลป์พื้นบ้านที่ต้องเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องบรรพชนและผีในวิถีวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และถือว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง

2. อภิปรายผล

อำเภอไพรบึงเป็นอำเภอเดียวของจังหวัดศรีสะเกษที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ครบทั้งสี่กลุ่มชาติ เป็นพื้นที่ที่สามารถสื่อสารความเป็นสี่เผ่าไทศรีสะเกษได้ครบถ้วน เนื่องจากอำเภอไพรบึงเป็นอำเภอที่แยกตัวมาจากอำเภอขุนซึ้ง ซึ่งเป็นเมืองเก่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและเป็นพื้นที่ที่มีเขตแดนใกล้กับประเทศลาวและประเทศกัมพูชามีการอพยพของคนจาก 2 ประเทศ ทำให้มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ มีทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษอย่างมากมาย มีความเชื่อความศรัทธาในจิตวิญญาณของบรรพชนที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ถือว่า

เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ก่อให้เกิดจารีตประเพณี และมรดกทางภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวัฒนธรรมพุทธ สอดคล้องกับ พีรวัส อินทวิ และคณะ (2566) ที่กล่าวว่า ชาวอีสานสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของ พระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย โดยชาวอีสานให้ความสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับ เรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ สำหรับสี่เผ่าไทไพรบึงได้แสดงออกและถือปฏิบัติผ่านประเพณี “ฮีดลีสองคองลีสี่” เช่นเดียวกับวัฒนธรรมของชาวอีสานทั่วไป และการให้ความสำคัญกับประเพณีโบราณอย่าง “ปิ้งอ็อกเปี้ยะแค” และ “แซนโหม้นตา” ซึ่งล้วนเป็นประเพณีที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมพุทธทั้งสิ้น ขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ มีความเคารพต่อบรรพชน ยกย่องให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่อำเภอไพรบึง ที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนพฤติกรรมตั้งแต่ระดับบุคคล และปฏิสัมพันธ์ทาง สังคมของกลุ่มคนที่เชื่อมโยงถึงระบบเครือญาติ และโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าไทศรีสะเกษ ในพื้นที่ อำเภอไพรบึง หรือสี่เผ่าไทไพรบึง ได้อย่างแนบแน่น

สี่เผ่าไทไพรบึงเป็นการยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้มีจุดยืนทางสังคมที่ สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของสี่เผ่าในพื้นที่ของอำเภอไพรบึง เป็นจุดแข็งของอำเภอไพรบึง ซึ่งข้อมูล ทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึงที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ จังหวัดศรีสะเกษได้นำองค์ความรู้ไปร่วมจัดนิทรรศการถาวร ในพิพิธภัณฑ์ “พิพิธภัณฑ์ศรีสะเกษ” เป็นองค์ความรู้และข้อมูลใหม่ที่เกิดจากการวิจัยในครั้งนี้ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจาก ประชาชนชุมชนและชาวบ้านทั้ง 6 ตำบลในอำเภอไพรบึง และสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากทุนทางวัฒนธรรมให้ มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นไม่สูญหาย เกิดคุณค่าสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างการรับรู้ สร้างคุณค่าทางสังคม ให้เกิดพลังจิตสำนึกรักบ้านเกิด การรู้ตัวตน และเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับ กัญญารัตน์ แก้วกมล และ คณะ (2564) ได้ศึกษาการใช้กรณีศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีมูลค่าและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ส่งเสริม สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือยุทธวิธีที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน อย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดการหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ส่วนใหญ่มักเน้นที่การพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชนโดยการสร้างผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าวัฒนธรรม และธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นหลัก ตรงกับ กระแสการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน และการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้พัฒนาชุมชนนอกจากตัวชุมชนที่ต้องมีความ เข้มแข็ง ร่วมมือกันก็ต้องมีการประสานความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน ซึ่งอำเภอไพรบึงมีความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่ เข้มแข็ง มีพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมสามารถนำความหลากหลายของชาติพันธุ์ประเพณี วัฒนธรรม และงานหัตถศิลป์ที่ความโดดเด่นมาสร้างเป็น “เทศกาล 4 เผ่าไทไพรบึง” ขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้าง เศรษฐกิจให้กับอำเภอไพรบึงได้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 จนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 การศึกษาวิจัยทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการ สืบค้นถึงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนอย่างจริงจัง โดยการลงพื้นที่ทั้งแบบทางการและไม่เป็น ทางการเพื่อจะได้ข้อมูลเชิงพื้นที่ ที่เป็นข้อเท็จจริง เพื่อจะได้ทราบจุดแข็งของทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน และนำไป บรรจุในแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในแต่ละชุมชนมีบริบททางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หาก มีการดำเนินนโยบายตามสภาพความเป็นอยู่และตรงกับความต้องการของชุมชน จะทำให้นโยบายนั้นเกิดผลดีกับ ประชาชนได้อย่างมีคุณภาพ

1.2 การวิจัยในครั้งนี้พบทุนทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึงที่หลากหลาย เป็นการเปิดประตูห้องเรียน เต็มเปี่ยมด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ดีและทรงคุณค่าให้กับโรงเรียนควรมีการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับ องค์ความรู้เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ในทุนทางวัฒนธรรมของตน

1.3 ทูทางวัฒนธรรมของอำเภอไพรบึงมีความเก่าแก่และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น สามารถนำไปต่อยอดสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์และบริการให้สอดคล้องกับแนวทางการสร้าง Soft Power ของประเทศไทยได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 โบราณสถานในอำเภอไพรบึง ยังขาดการศึกษาวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ชุมชนในพื้นที่เกิดการสื่อสารด้านข้อมูลสถานที่สำคัญชุมชนมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

2.2 อำเภอไพรบึงมีจุดแข็งทางด้านทุนวัฒนธรรมควรมีการวิจัยในการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมสู่แหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมสี่เผ่าไทไพรบึง

2.3 ควรวิจัยเพื่อต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมในอำเภอไพรบึง สู่การเปิดตลาดวัฒนธรรมสี่เผ่าเพื่อสร้างเศรษฐกิจและการรับรู้ทางด้านวัฒนธรรมสี่เผ่าไทศรีสะเกษ

เอกสารอ้างอิง

- กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรีน, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา, และ จันทรีศรีมฤตติริยวัฒน์. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 11(1), 75 - 91.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2548). *พหุลักษณ์ ทางทางแพทย์ : มุมมองมานุษยวิทยากับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563). ฐานะและความสำคัญของชุมชนหมู่บ้านปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ (พ.ศ. 2265 - 2561). *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 14(1), 164 - 178.
- บุญยืน งามเปี่ยม, พระราชธรรมสารสุธี, พระมหาขุนทอง เขมสิริ, พระมหาธีรรัตน์ อุทัยปุตโต. (2559). พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พีรวัส อินทวิ, สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระครูโกศลวิহারคุณ, และ จักรกฤษ ทองมี. (2566). บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของคนอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(2), 813 - 823.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2558). ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 8(2), 231 - 247.
- วัดไพรบึง. (2554). *หนังสือที่ระลึกงานทำบุญอายุวัฒนมงคล ครบ 6 รอบ พระครูวาปีคณาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอไพรบึง และเจ้าอาวาสวัดไพรบึง*. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. (2565). *ปะกัว*. กระทรวงวัฒนธรรม. <http://m-culture.in.th/album/195266/ปะกัว>.
- อรุณี เจริญทรัพย์ และ ชีวาพร คชฤทธิ์. (2566). ความเชื่อและวิถีชีวิต ผ้าทอพื้นเมืองชาติพันธุ์ไทพวน จังหวัดลพบุรี. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(9), 263 - 282.
- อุมาพร ประชาชิต, กิจติพงษ์ ประชาชิต, และ เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (2566ก). *โบราณสถานในเขตอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อุมาพร ประชาชิต, กิจติพงษ์ ประชาชิต, และ เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (2566ข). *การบูชาศาลปะกำในบ้านพ่อสุย ประอาจ (หมอช้างคนสุดท้ายของไพรบึง)* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อุมาพร ประชาชิต, กิจติพงษ์ ประชาชิต, และ เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (2566ค). *กระชั้นร์ ในขบวนรำตรัด* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.